

KERESZTFRONT

BÉKÉS MÁRTON: *Fordul a szél*. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2019. 248 oldal, 3100 Ft

A konzervatív gondolkodás túlságosan terhes az utóérzetektől és nosztalgiáktól, így talán még sokáig bizonytalan marad, hogy a 21. században milyen egyesítő eszme, milyen közösségi mítosz veheti át azt a központi szerepet, amelyet a múlt században az antikommunizmus töltött be a jobboldalon. Békés Márton *Fordul a szél* című könyvében egyértelmű választ kínál erre a kérdésre: **a nemzeti konzervatív globalizáció-kritikát állítja szembe a baloldalon úrrá lett posztmodern liberalizmus politikai univerzalizmusával, globalizmusával, kozmopolita és elitista attitűdjeivel, technokrata gőgjével.** Vagy másként: a szuverén nemzeti politika autonómiáját proklamálja a Fukuyama „utópiáját” benépesítő *utolsó emberrel* szemben (Francis Fukuyama: *A történelem vége és az utolsó ember*, 1992). Utóbbinak érdemes szemügyre vennünk az alakját: Nietzsche egy olyan állapotot jövendölt meg vele, amelyben a világban munkáló forradalmi erők elvesznek, az élet drámája érdektelenségbe fullad, a kibékíthetetlen ellentéteket semlegesítik, öszszesugorodik a Föld és az ember elveszíti azt a kaotikus energiát, amelynek révén meghaladhatná önmagát. Békés szerint a kanti *örök béke*, a fukuyamai *történelem utáni állapot* egyaránt az antipolitika utópiájához tartozik és ellenkezik az ember – mint politikai lény – természetével. Megállapításából nem a megérkezetség nyugalma sugárzik: „nietzschei pillanatról” beszél, amelyben „új normák születnek, új kánont kell felállítani és új nyelven beszélni”. A könyvbe rendezett szövegekre így érdemes olyan kísérletekként tekinteni, amelyeknek célja egy új politikai nyelv kialakulásának előmozdítása.

Békés rendre baloldalinak tartott témákat, kulturális kódokat és referenciákat hoz át a jobboldalra, általában akkor, ha úgy látja, hogy a baloldal nem képviseli többé azokat. „Az életmód-liberalizmus felfalja

a politikai baloldalt. A neoliberális kurzusnak, majd pedig a [...] »civil« nyomásyakorlásnak behódoló baloldali pártok a rájuk korábban jellemző szociális és elosztási kérdések helyett a metajogok érvényesülését, a kisebbségi problémákat, az identitás és az elismerés kérdéseit állítják politikájuk középpontjába” – olvashatjuk a kötetben. Az antiliberalis baloldal marginalizálódása szemmel láthatóan arra készíti a szerzőt, hogy átemelje a jobboldali diskurzusra mindazt, ami

már „nem kell” a baloldalnak, vagyis mindazt, amit máskülönb az identitás- és elismeréspolitikára szorító politikai erők takarítanak el a progresszió útjából. Ezért integrálhatja szerzőnk a posztkolonialista diskurzusra egyes elemeit érvelésébe, szólalhat meg a „jobboldali gramsciánusok” hangján és vonhatja be a *populista*, a *demokratikus* és a *plebiszcitárius* jelzőket a globalizáció korlátait védő nemzeti konzervatív szellemiség hagyományos fogalmai (lokális, szuverén, nemzeti, tradicionalista stb.) közé, mégpedig abban a meggyőződésben, hogy a demokratikus akaratképzés többségi modellje egyre idege-

nebb a baloldaltól és egyre szorosabban fonódik össze a lokális, nemzeti, sőt konzervatív értékekkel.

A jobboldal számára a nemzetállam az a politikai realitás, amelyet fel tud mutatni a globalizációval szemben, míg a baloldal nem rendelkezik ilyen világos válasszal, csak a kritika és a tiltakozás rutinját állandósítja ahelyett, hogy a szó pozitív értelmében „populista” (vagyis népszerű) módon lépne fel, hiszen rossz szelleme, a liberalizmus megakadályozza ebben. Békés szerint mindebből széleskörű politikai átrendeződés következik. A múlt század végére kialakult és hatását még mindig érzékeltető politikai diskurzusra lövészárokréndeje jó ideje nem fedezék, hanem akadály, mert a múlt századi politikai identitások masszív betonerdőjeit a totális és tömeges erőszak mozgósításának és feltartóztatásának

igénye alakította ki, a politika valósága és az erőszak azonban egyaránt az irregularitás és a kaotikusság felé mozdult el. Ez az oka annak, hogy ma olyan új megközelítésekre van szükség, amelyek kezdetben szükségszerűen magukra kell hogy vegyék a nonkonformizmus terhét. Békés Márton *Fordul a szél* című könyve ilyen, és különösen azért zavarba ejtő olvasmány a jobb- és baloldali olvasónak egyaránt, mert nyelvezetével és hivatkozásaival a megszokott védvonalakra merőleges futóárkot nyit meg.

A szerző álláspontja szerint korunkban a különböző erők helyzetét a politikai térben többé nem a 19. században rögzült ideológiai kategóriák jelölik ki, hanem a globalizációhoz és a nemzetállamokhoz fűződő viszony. Így a korábbi világnézeti tömbök közötti harcra széles keresztfront rajzolódik ki a szuverenista, nemzetállam-párti és globalizációkritikus erők, illetve a nemzetállami szuverenitás ellenségei között. Utóbbiak kapcsán Békés egyenesen arról beszél, hogy „a nemzetállamok legkülönbözőbb internacionalista ellenségei korunkban közös frontot alkotnak egymással”. Az internacionalista kommunizmus világhorradalma, a neoliberaisok globális piaca, a globális civil társadalom multikulturalizmusa és a dzsihadisták határokat nem ismerő terrorja egyaránt kihívást intéz a globalizáció gátjaként szolgáló nemzetállamokhoz, legyen szó a „demokráciaexport”, a tőke, a „munkaerő” vagy a terror szabad áramlásáról, lényegében ugyanannak a komplex globális folyamatnak az ágensei. Gyakran „nem tudják, de teszik”.

Békés a globális folyamatokra koncentrál, így kevesebb figyelmet szentel annak, hogy valójában mennyire ellentmondásos „se veled, se nélküled” jelleget ölt a felsorolt erők államisághoz fűződő viszonya. A kommunista világhorradalom helyett a múlt században államszocialistává merevedő, egymástól elkülönülő tömbök jöttek létre. Az arab tavasz folyamata és a demokráciaexportot szorgalmazó neokonzervatívok közeli-keleti államokat (Európa számára is) végzetesen meggyengítő beavatkozásai nemcsak az iszlamizmus terjedését segítették elő, hanem az arab nemzeti identitás(ok) fejlődését is megmutatták. A nyílt társadalom teoretikusai beismerik, hogy a nemzetállam eltörlése és egy globális állam létrehozása korlátlan zsarnokságot eredményezne, és ezért szükség van a (nemzetközi civil társadalom által természetesen sakkban tartott) nemzetállamokra. Az iszlamizmus, meglehetősen globalizálja a terrort, kvázi állami formákat is produkál (Iszlám Állam) vagy partikulárisan állami jelleget is ölt (Irán) és a *saría* „bevezetését” (noha nem lévén jogi norma, erre alkalmatlan) egy modern territoriális állam jogrendjeként képzeletben kikényszeríteni. Mindez csupán annyit jelent, hogy a Békés által leírt folyamatok nem laboratóriumi körülmények között, hanem a történelem gyakran ellentmondásos viszonyrendszerében fejtik ki hatásukat.

A globalista erők nemzetállamhoz fűződő ellentmondásos viszonya emellett arról is árulkodik, hogy távolról sem járt el az idő a nemzetek fölött, csupán a nemzetállami szuverenitás és az állami erőszak-mo-

nopóliumhoz intézett sokoldalú kihívással állunk szemben.

Amikor Békés a kanti örök békével szemben foglal állást, egy ponton nagyon hasonló az érvelése ahhoz, amit „Európa titkára”, azaz Friedrich von Gentz fejtett ki *Über den ewigen Frieden* című 1800-as értekezésében: a hatalmi egyensúly elvét állítja szembe az intézményesített béke utópiájával, utalva arra, hogy a vesztfáliai rendszer és a bécsi kongresszus logikája még elfogadta a szuverén államok közötti hatalmi egyensúly elvét, ám mindannyiunk balszerencséjére a totális háború után totális békét teremteni kívánó univerzalista víziók szakítottak azzal. Legutóbb a külpolitikai realizmust szelektíven alkalmazó neokonzervatívok vállalták fel a globális béketeremtés globalista programját, figyelmen kívül hagyva azt a realitást, amelyet Carl Schmitt fogalmazott meg a legtömörebben: „A politika világa pluriverzum, nem univerzum.” Ennek fényében a külpolitikai realizmus nemcsak az erőközpontúságot, hanem az erőegyensúly szem előtt tartását is megköveteli és a politikai pluriverzumként felfogott nemzetközi rendszer stabilitását szerintük több hegemon hatalom egymásra hatása tarthatja egyensúlyban – érvel Békés, ugyanakkor egyértelművé teszi: nem hiszi, hogy a jelenlegi viszonyok között esélyünk nyílna nemhogy örök, hanem akár tartós békére pusztán a régi iskola bölcsességének felelevenítésével. Metternich és Gentz korában a világ határok által élesen tagolt volt, a háborúkat hadüzenettel kezdték és tárgyalóasztalnál fejezték be, a hadseregek arcvonalai pedig borotvaélesen rajzolódtak ki a harcmezőn. Ehhez képest mára a hadviselés nemlineáris, aszimmetrikus, hibrid és határokat nem ismerő lett. A sors iróniája, hogy a terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés éppen akkor globalizálta az erőszakot, amikor a pacifizmus szelleme meggyengítette a nyugati civilizáció adaptációs képességét, amellyel átfogó választ találhatna erre a kihívásra.

A modernitás az erőszak államosításával válaszolt arra a civilizációs kihívásra, amelyet a Hobbes által az erőszak uralmaként jellemzett természeti állapot jelentett. A modern állam működése egyrészt korlátozta, másrészt racionalizálta az erőszakot, ami előbb a totalitárizmussal az erőszak ipari forradalmának hullámát hozta el, majd válaszként azt az ernyeteg neokantiánus pacifizmust, amely ma védtelenné tesz bennünket az erőszak új alakban való visszatérésével szemben. A nemzetállami struktúrák tudatos gyengítése Békés szerint nem a „kantiánus örök béke” intézményesítését, hanem „a hobbesi állapotok korlátlan állandósítását jelentené”. Nem a globális civil társadalom (?) minden bizonnyal ellenállhatatlan békeszeretete öntené el az életünket, hanem a határtalan erőszak és a szó szoros értelmében vett anarchia. Az elmúlt évtizedek arról tanúskodnak, hogy ahol nem egyszer pacifista retorikától kísértlen meggyengítették a nemzetállami struktúrákat, ott polgárháború és terrorizmus ütötte fel a fejét. Ez a tény igazolni látszik Carl Schmitt megállapítását, miszerint a hobbesi állam „szüntelenül megakadályozott polgárháborút” jelent, ami a jövőt illetően is súlyos kérdéseket vet fel. Mit eredményez a nemzetállami szuverenitás

globális léptékű kiüresítése? Békés szerint olyan *világpolgárháborút*, amelyben állami erőszak-monopólium válsága a terrorizmus víruszerű terjedéséhez vezet. Az erőszak premodern és posztmodern jelenségei groteszk keveredésével a szerző megfogalmazása szerint „posztvesztfáliai viszonyok között térnek vissza a prevesztfáliai problémák”.

Az elképzelés, miszerint az erőszak valamiképpen kiküszöbölhető és bizonyos intézmények vagy az erőszak-ellenesség kultúrája képes lehet annak felszámolására, Békés szerint komoly veszélyt jelent a társadalomra – talán nagyobb, mint maga az erőszak –, hiszen aki az örök béke illúziójába ringatja magát, nem képes hatékonyan választ adni a váratlanul felbukkanó erőszakra, háborúra, terrorra. A deliberatív és konszenzuális demokrácia, amely azt ígéri, hogy mindent el lehet intézni súrlódásmentesen, ma értetlenül áll a terrorizmus új formáival szemben.

Békés az aszimmetrikus hadviselés és a nemlineáris avagy hibrid háború elterjedését a globalizáció egyik legárulkodóbb tünetének tekinti, amely nemcsak a háború, hanem a politika természetét is megváltoztatta. Clausewitz híres tételét megfordítva azt állítja, a háború céljának és szerepének változásával „ma már a politika a háború folytatása más eszközökkel”. Az állami és nemállami szereplők közötti harc nem csak a *fran-*

chise-formában működő terrorszervezetek és multinacionális céges struktúráit másoló iszlamista hálózatok, hanem a nemzeti szuverenitást kihívó NGO-k is aszimmetrikus politikai hadviselést folytatnak.

A nemzetállamiság és a globalizáció összefüggésrendszeréből vett metszetek után érdemes felhívni a figyelmet a könyv talán legnagyobb erényére, vagyis arra, hogy számos területen leszámol a történelmi determinizmus intellektuális blöffjeivel. Rámutat arra, hogy nincsen kőbe vésvé a globalizáció meghatározott és előre látható úton való haladása és az, hogy szükségyszerűen felszámolja a nemzetközi rendszer pluralitását; az elmúlt időszak politikai trendjei alapján nem úgy tűnik, mintha a nemzeti identitások a közeljövőben végleg elveszítenék jelentőségüket, és semmilyen garancia nem mutatkozik arra sem, hogy a nemzetállami kereteket átszövő kölcsönös egymásrautaltság és transznacionális hálózatok működése „örök békét”, nem pedig a háború és a politika hibridizációját eredményezi. Ma nem olyan könnyű globalistának lenni, mint tíz-húsz éve volt. „A népek érckorláti dőlnek” – idézi a szerző Berzsenyit, hozzátéve, hogy alig fél évszázaddal e mondat papírra vetése után nemzeti ébredés söpört végig Európán. A történelem ma sincs a progresszív vágyak szerint előre megírva, és a legkevésbé sem jutott nyugópontra. A szél bizony ott fúj, ahol akar.

CZOPF ÁRON